PEDAGOGIKA ILIMLERI

Pedagogika teoriyası hám tariyxı

PEDAGOGIKALÍQ IZERTLEWLERDE BILIM ALÍWDÍŃ JAŃA KONCEPCIYASÍ

Allaniyazov Ismail Begjanovich – *pedagogika ilimleriniń kandidatı*
ismayilallaniyazov@gmail.com
Ismailov Nurmukhammed Ziynatdin ulı – *student*
numuxamedismaylov@gmail.com
Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

НОВАЯ КОНЦЕПЦИЯ ПОЛУЧЕНИЯ ЗНАНИЙ В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

Алланиязов Исмаил Бегжанович – *кандидат педагогических наук*
Исмаилов Нурмухаммед Зийнатдинович – *студент*
Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза

A NEW CONCEPT OF KNOWLEDGE ACQUISTION IN PEDAGOGICAL RESEARCH

Allaniyazov Ismail Begzhanovich - *Candidate of Pedagogical Sciences*
Ismailov Nurmukhammed Ziynatdinovich – *student*
Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz

Tayanch so'zlar: evtagogika, pedagogika, andragogika, mustaqil ta'lim, ikki tomonlama siklik ta'lim.

Rezyume. Maqola "xyutogogika" (evtagogika) deb nomlangan zamonaviy mustaqil bilim olish ta'limotiga bag'ishlangan bo'lib, maqolada terminning ta'rifi, etimologiyasi va tarjima variantlari, pedagogika, andragogika, xeutagogika atamalarining qiyosiy mazmuni keltirilgan.

Ключевые слова: эвтагогика, педагогика, андрагогика, самообразование, двойное циклическое обучение.

Резюме. Статья посвящена современному учению о самостоятельном обучении, получившему название "хейтагогика" (эвтагогика), представлено определение этого термина, этимология и варианты перевода, сравнительное содержание терминов педагогика, андрагогика, хейтагогика.

Key words: heutagogy, pedagogy, andragogy, self-education, double loop learning.

Summary. The article is devoted to the modern doctrine of independent learning, which received the name "hytagogy" (euthagogy), the definition of this term, etymology and translation variants, and the comparative content of the terms pedagogy, andragogy, and hytagogy are presented.

Kirisiw. Sırt eller úzliksiz bilimlendiriw máselelerine baǵıshlanǵan ilimiy maqalalarda sońǵı waqıtları óz betinshe bilim alıw haqqındaǵı táliymattı ańlatıwshı *heutagogy* ataması kóbirek ushıraspaqta. Onıń payda bolıw faktiniń ózi insannıń pútkil ómiri dawamında oqıtıwdı shólkemlestiriwdiń jańa kózqaraslardın izlew zárúrligin kórsetiwi menen bilimlendiriw tarawınıń oqıw jumısları menen shuǵıllanıwshı qánigelerdiń dıqqatın qaratpaqta [1,2].

Ádebiyatlar talqılawı hám metodlar. *Heutagogy* termini 2000-jılı Styuart Xasse (Stewart Hase) hám Kris Kenon (Chris Kenyon) tárepinen «Andragogiyadan geutagogiyaga shekem» atamasında ilimiy aylanısqa kirgizilgen [4]. Eutagogiya avtorlar tárepinen úlkenler bilim alıwın shólkemlestiriwge jańa jantasıw, óz betinshe bilim alıw haqqındaǵı táliymat [5], yaǵnıy XXI ásirde óz betinshe bilim alıw haqqındaǵı táliymat sıpatında kórsetilmekte. S.Xasse hám K.Kenon kórsetilgen miynettiń alǵı sózinde «Haqiyqiy óz betinshe bilim alıw koncepciyası, xyutogogika, 1950-jıllarda táriyiplengen shaxsqa baǵdarlanǵan gumanistlik qatnas hám óz betinshe bilim alıwǵa bolǵan jantasıwlarǵa tiykarlanadı. Xyutogogika XXI ásir oqıwshılarınıń bilim alıw zárúrliklerine xızmet etedi, oqıwshıda individual qábiletlerdiń rawajlanıwına járdem beredi [4]» – dep isenimli boljaw bergen.

Heutagogiya atamasınıń birinshi bólegi bir neshe semantikalıq jaqtan baylanısqan grek sózlerinen dúzilgen: ευρετικός (heurista) «tawip alıw, anıqlaw, biliw» mánisinde, εφευρετικός (heuretikos) «oylap tabıwshı» mánisinde, εύρημα (heuriskein) «tabiw» mánisinde [6]. Terminniń ekinshi bólimi grek tilindegi *agyuw* (ago) – «jeteklewshi» sózine, pedagogika, andragogika sıyaqlı atamalarǵa uqsas túrde kelip shiǵadı.

Heutagogiya atamasınıń birinshi bólegi grek tilindegi εαυτός (evtos, «ózim») sózinen kelip shıǵatuǵınlıǵı haqqındaǵı basqa da talqılawlar bar bolıp, bul hyutogogiyanı óz betinshe bilim alıw haqqındaǵı táliymat sıpatında talqılawǵa múmkinshilik beredi. Bul eki talqılaw bir-birine qarama-qarsı kelgeni menen, bir-birin tolıqtıradı, qosımsha semantikalıq «kólem» payda etedi, – dep oylaymız.

Termindi rus tiline awdarıwda da turaqlı kózqaras joq, onıń rus tilindegi internette kórinisiniń úsh variantı bar: 1) «xeutagogika» – inglis tilindegi aytılıwǵa syengen halda ózlestiriw; 2) «evtagogika» – grek sózleri hám morfemalardın rus tiline ótkeriw dástúrin esapqa alıp ózlestiriw; 3) heutagogy – inglis tilindegi termindi awdarmastan qollanıw. Rossiya yandeksindegi izlew sorawları rus tilindegi «evtagogika» atamasınan paydalanǵan halda rus jazıwındaǵı «xyutogogika» atamasına tiyisli maqalalarǵa eki silteme inglis jazıwındaǵı Runette atamasınıń qollanılıwına 137 silteme hám 25000nan artıq maqalalarǵa silteme beredi. Kórsetilgen siltemelerdiń mazmunın tallaw rus tiline awdarılǵan hár eki termin de elektron hám aralıqtan oqıtıw tarawındaǵı qánigelerdiń az jámiyetshiligi tárepinen qollanılıp atır. «Evtagogika» terminine berilgen siltemeler tákirarlanıp, óz ara kesilise beretuǵını sebepli bul atama keminde 1000 márte, yaǵnıy 25 ese az qollanılǵan [3].

Maqalada *heutagogy* terminin ilimiy aylanısqa kirgiziw wazıypası qoyılmaǵanlıǵı sebepli, atamanı awdarıwdı jetilistiriw máselesi oqırmanlar tárepinen ushırasıwı múmkin. Termin dáslep inglis tilinen alınǵanı sebepli, onıń birinshi bólegi seslik jaqtan bir-birine sáykes kelmeytuǵın bir neshe semantikalıq baylanıslı sózlerden ibarat ekenliginen kelip shıǵıp, bul maqala sheńberinde inglis tiliniń aytılıwına eń jaqını sıpatında «xyutogogika» atamasınan paydalanamız. Sonıń menen birge, búgingi kúnde termindi rus hám basqa, ásirese, qaraqalpaq tiline awdarıw máselesi tolıq sheshilmey turǵanın atap ótemiz.

Xyutogogikanıń ilimiy baǵdar sıpatında payda bolıwınıń tiykarı XXI ásirde bilimlendiriwdiń insan turmısındaǵı wazıypasın jańasha túsiniw boldı. Koncepciya avtorlarınıń pikirinshe, jámiyettegi ózgerislerdiń tez pátleri hám informaciyalıq jarılıs – dep atalıwı oqıwdı shólkemlestiriwge jańasha qatnastı izlew zárúrligin keltirip, bunda oqıwshı neni úyreniwin hám oqıw procesin qalay dúziw kerekligin ózi belgileydi [4].

Xyutogogika – «Informaciyaǵa jeńil erisiw múmkin bolǵan dúnyada ózgerisler sonshelli kóp, oqıtıw hám tárbiyalawdıń bar dástúriy usılları jetkilikli emes, oqıw pánlerine baylanıslı bolǵan bilimler házirgi jámiyettegi turmısqa, házirgi jumıs orınlarında islewge tayarlamaydı, oqıtıw barǵan sayın bizler turmısta atqarıp atırǵan wazıypalarǵa beyimlesedi, házirgi oqıtıwdı shólkemlestiriw jumısları ózgermeli oqıw ámeliyatların keshiktirmey kirgiziwdi talap etip tur. Bul qáwip-qáterlerge juwap retinde pedagogika hám andragogika pánleriniń kemshiliklerin saplastıratuǵın innovaciyalıq kózqaraslar payda bolmaqta» [4].

Fred Garnett «Evtagogiya–muǵallimshilik óneri» atlı maqalasında pedagogikanı balalar hám jas óspirimlerdiń tálim-tárbiyası haqqındaǵı pán sıpatında, andragogikanı úlkenlerdiń tálim-tárbiyası haqqındaǵı pán sıpatında, xyutogogikanı ózin-ózi tárbiyalaw haqqındaǵı pán sıpatında túsiniw tiykarında pedagogika, andragogika hám xyutogogika arasındaǵı ayırmashılıqlardı sistemalastırǵan [7].

Kórsetilgen úsh ilimiy baǵdardıń principial ayırmashılıǵı olardıń dıqqat orayında kim turıwında, ilim kim ushın «jumıs islep atır»ǵanında bolıp esaplanadı. Xyutogogika ideyaların ámeliyatta qollanıwǵa baǵıshlanǵan saytlardıń birinde tómendegi anıqlama keltiriledi: «Pedagogika – bul pedagogqa oraylasqan ilim; andragogika – tálim alıwshıǵa oraylasqan, xyutogogika bolsa óz betinshe bilim alıw haqqındaǵı ilim». Bunnan, xyutogogika óz betinshe bilim alıwdı maqset etken adam ushın nan menen suwday zárúr degen pikirge kelemiz.

Talqılaw. Andragogika qalay etip júda jaqsı oqıwǵa, yaǵnıy oqıtıw usıllarına itibar berse, xyutogogika oqıtıw hám oqıw usıllarınan paydalanǵan halda oqıwshıda úyreniw kónlikpelerin rawajlandırıwǵa kóbirek itibar beredi. Andragogika bilimlendiriwdiń institucional formalarına, oqıtıw qaǵıyda dúzilmelerine tiykarlanadı, xyutogogika barlıq bilimlendiriw kontekstlerin (ásirese princip hám usılların (biziń qosımsha I.A.) esapqa aladı: sharayat, ortalıq, formal, formal emes hám informal [6]. Xyutogogika oqıtıwǵa, anıǵı qalay oqıtıwǵa; oqıtıw hám bilim alıwdıń universal múmkinshiliklerine, oqıtıw procesiniń sızıqlı emesligine ayrıqsha itibar beredi. Usı tiykarda ol jańa ilimiy-pedagogikalıq bilimlendiriw wazıypaların sheshiwde pedagogika hám andragogikanıń jetiskenliklerin birlestirip, úzliksiz bilimlendiriw koncepciyalarınan biri sıpatında qaralıwı múmkin. Keltirilgen pikirlerden, avtorlardıń ózleri xyutogogikanı izertlew (study), koncepciya, táliymat, qatnas sıpatında táriyipleydi – degen juwmaq shıǵadı. Usı táliymat tiykarında bir neshe principial poziciyalar hám tiykarǵı qaǵıydalardı ajıratıp kórsetiw múmkin.

1. Óz betinshe bilim alıw haqqındaǵı táliymat Dj.Dyuidiń konstruktivizm teoriyası, M.Montessoridiń pedagogikalıq ideyaları, D.Kolbtıń aqılıy háreketlerdi basqıshpa-basqısh qáliplestiriw modeli, M.Xaydegerdin filosofiyası, K.Rodjerstiń fenomenologiyası, menen uyǵınlasqan halda, sistemalıq pikirlew teoriyası, shólkemlestiriwshilik tálim, basqarılatuǵın tálim, andragogika qaǵıydaları hám t.b. tiykarlanadı.

2. Óz betinshe bilim alıw haqqındaǵı táliymat úlken jastaǵılardı oqıtıw texnologiyaları hám strategiyaların kórip shıǵadı, bunda ustaz (mentor) bar bilimlerdi modifikaciyalaw hám jańaların jaratıw imkaniyatın beretuǵın izleniwsheń oqıtıw usılların qollanıw ushın zárúrli sharayatlardı jaratadı. Sol arqalı eń joqarı tártiptegi xyutogogikalıq óz betinshe bilim alıw sisteması qáliplestiriledi, oqıw wazıypaları evristikalıq metod, metakognitivlik, dóretiwshilik kózqaraslar járdeminde sheshiledi [6].

3. Koncepciya avtorları pikirinshe oqıwshı materiallar hám zárúr tapsırmalardı talqılap, bahalay aladı. Bul jaǵdayda baha jetiskenliklerdi ólshewden góre kóbirek bilimlerdi iyelew tájiriybesiniń quralına aylanadı [4]. Xyutogogika oqıwshınıń óz bilimi ushın juwapkershilikti óz moynına alıwınan baslanadı [8]. Demek, oqıwshı miynetin bahalawda onıń bilimlerdi qanday jollar menen ózlestirgeni muǵallim tárepinen itibarǵa alınıp, basqalarǵa usınılıwı zárúr.

Xyutogogika oqıtıwshınıń rolin tek óz páni boyınsha oqıwshıǵa bilim, kompetenciyalar beriwde, onıń potencialın rawajlandırıwda ǵana kóredi hám muǵallimdi oqıwshı ústinen húkimdarlıqtan waz keshiwge [4], fasilitator wazıypasın óz moynına alıwǵa [8], oqıw procesin basqarıw huqıqın oqıwshıǵa beriwge shaqıradı. Bul jańa talap oqıtıwshıdan, jańa paradigmaǵa muwapıq – tárbiyashı, menedjer-basqarıwshı wazıypasınan qutılıp, izlenip úyreniwge uqıplı, joqarı potenciallı insan bolıwdı talap etedi.

4. L.M.Blashke óziniń «Evtanaziya hám ómir boyı úyreniw: evtanaziya ámeliyatı hám óz betinshe bilim alıwǵa sholıw» atamasındaǵı miynetinde rossiyalı pedagoglar hám biznes-trenerlerge tanıs bolǵan xyutogogika túsiniklerinen biri [12] – «eki ciklli trening» (double loop learning). Pedagogikalıq jámáátler veb-saytlarında «Qos úyreniw sheńberi» sorawı boyınsha 322000nan artıq siltemeler bar ekenligin kórsetedi. Atama jaratıwshıları, psixolog Kris Argiris hám filosof Donald Shyon talqılawında bul keleshektegi transformaciyalardı (ekinshi cikl) nátiyjelirek basqarıw ushın ózgerisler dawamında alınǵan maǵlıwmatlardan (birinshi cikl) paydalanıw procesi bolıp esaplanadı [9].

Nátiyjeler. Óz betinshe jumıs haqqındaǵı táliymatta «úyreniwdiń qos sheńberi» ataması pedagogikalıq sıpatlamaǵa iye boladı. Bir tárepten, oqıw procesinde oqıwshı parallel túrde oqıw metodları, texnologiyaları, usılların ózlestiredi, óziniń oqıw iskerligin analizleydi hám sol arqalı óziniń potencialın rawajlandıradı. Ekinshi tárepten, bul oqıtıw procesiniń sızıqlı emesligin kórsetedi.

Koncepciya avtorları *single loop learning* (sózbe-sóz aytqanda, bilim alıwdıń birden-bir sheńberi) hám *double loop learning* (eki ciklli oqıtıw) túsiniklerinen paydalanıp, dástúriy bilim alıw sistemasın *single loop learning* (bir ciklli oqıtıw), yaǵnıy bilim alıwshı tárepinen bilim alıw procesin óz betinshe basqarıw ushın arnawlı jaratılǵan sharayatlar bolmaǵan modeli.

Máseleniń túsiniklirek bolıwın maqset etken halda óz betinshe bilim alıw koncepciyasına baǵıshlanǵan inglis tilindegi dereklerdegi gilt sózlerden tańlap alınıp tallap úsh tilde kishi-glossariy dúzildi (1-keste).

1-keste. Kishi-glossariy

andragogy	андрогогика	androgogika
double loop learning	двойная петля обучения	eki tárepleme úyreniw sheńberi (ayırım avtorlar qos sheńberli treningi – dep te ataydı)
education and learning lifespan	образование и обучение в течение жизни	Ómir boyı oqıp hám úyrenip bilim alıw
flexible learning	гибкая система обучения	Shaxsqa qolaylı (iykemlesken) oqıtıw sisteması
heutagogical approach	подход, связанный с применением концепции самообразования (хьютогогики)	óz betinshe bilim alıwǵa óz betinshe bilim alıw (xyutogogika) koncepciyasın qollanıw arqalı jantasıw
heutagogy	хьютогогика (эвтагогика)	xyutogogika (eftagogika)
higher education	профессиональное образование	kásiplik bilimlendiriw
earning	учение и обучение	ilim-oqıw-úyreniw
learning facilitator	роль, которую выполняет преподаватель в хьютогогике – посредник	oqıtıwshı orınlaytuǵın rol (xyutogogikada – dáldalshı)
learning strategies	образовательные стратегии	bilimlendiriw strategiyaları
mature learners	взрослые обучающиеся, обучающиеся третье, четвертого этапа	úshinshi-tórtinshi basqıshtaǵı jası úlken oqıwshılar
mentor	воспитатель, наставник, руководитель	tárbiyashı, ustaz, basshı
pedagogy	педагогика	pedagogika
preceptor	наставник, учитель, врач-руководитель практических работ; амер. Преподаватель в медицинских институтах, ведущий практические занятия	ustaz, oqıtıwshı, vrach- ámeliyat basshısı; amer. Medicina institutlarında ámeliy sabaqlar alıp barıwshı oqıtıwshı
self-determined learning	самостоятельное обучение, самообразование	óz betinshe oqıw, óz betinshe bilim alıw
self-directed formation of new knowledge	самостоятельное формирование новых знаний, самостоятельное освоение новых знаний	jańa bilimlerdi óz betinshe qáliplestiriw, jańa bilimlerdi óz betinshe ózlestiriw.
self-directed learning	самостоятельное изучение	óz betinshe úyreniw.
tutor	1) домашний учитель, гувернер, репетитор; 2) преподаватель, наставник (в школе); 3) руководитель группы (в университете)	úy muǵallimi, guverner, repetitor; 2) muǵallim, ustaz, klass basshısı (mektepte); 3) topar basshısı (universitette);
vocational education	профессиональное обучение	kásiplik oqıtıw

Juwmaq. Xyutogogika – turmıs tárizi hám úzliksiz bilim beriw, bilim beriwdiń jetekshi forması sıpatında óz betinshe bilim alıw haqqındaǵı zamanagóy táliymat. Óz betinshe bilim alıw bilimlerdi nátiyjelirek ózlestiriw ushın potencial zárúrlik bolıp, shártli túrde «Óz betinshe bilim alıw pedagogikası» – dep belgileniwi múmkin bolǵan jańa ilimiy baǵdardıń payda bolıwınan derek beredi. Oqıtıwdıń evristikalıq usılı, óz betinshe bilim alıw teoriyaları batıs ilimi ushın da, milliy ilimimiz ushın da jańalıq emes dep atalǵan jańa kózqarastıń mánisi mektep hám studentlik jas shegarasınan shıǵıw, erkin bilim alıwdı shólkemlestiriwdegi eń jaqsı innovaciyalıq ámeliyatlardı jıynaw, bilim alıwǵa sanalı túrde tartıw arqalı insannıń ózin-ózi rawajlandırıwdıń nátiyjeli usılların izlew, oqıwshı óz bilimleriniń menedjeri sıpatında jańa rol oynay baslaytuǵın bilimlendiriwdiń jańa paradigmasın izlewge pedagogikalıq jámiyetshilik itibarın tartıwdan ibarat. Sonıń menen birge, waqıt, jaslarımızdı jasalma intellekt texnologiyaların iyelewge, onıń menen islese biliw arqalı óz betinshe bilim alıwǵa úyretiwdi talap etpekte.

Ádebiyatlar

1. Андреев В.И. Концептуальная педагогическая прогностика. – Казань: Центр инновационных технологий. 2010. –С.220
2. Allaniyazov I.B. Filosofiyalıq kózqaraslar evolyuciyasınıń bilimlendiriw tarawına tásiri. // «Ilim hám jámiyet», №2, 2025, 6-8-b.
3. Игнатович Е.В. Англоязычные термины со значением непрерывного образования: современный контекст. // Непрерывное образование: XXI век. 2013. № 1.
4. Hase S., Kenyon Ch. From Andragogy to Heutagogy. URL: http://www.psy.gla.ac.uk/~steve/pr/Heutagogy.html (обращение 23.08.2013 г.).

5. Саманта Чепник и Джим Мелой. Возрождение: создание драматических и нестандартных учебных опытов.
6. Heutagogy. URL: http: //en.wikipedia.org/wiki/ Heutagogy (обращение 23.08.2013 г.).
7. Гарнетт Ф. Heutagogy, Emergent, Ambient. URL:http://heutagogicarchive.wordpress.com/2010/11/18/heutagogy-the-craft-of-teaching/ (дата обращения 23.08.2024г.).
8. Heutagogy: 21st Century Academics EDU501, Basic Principles of Online Teaching. URL:http://www.slideshare.net/mallencowie/heutagogy1 (дата обращения 16.09.2013)
9. Ньюстром Д., Дэвис К. Организационное поведение. Глоссарий по книге http://vocabulary.ru/dictionary/801/word/dvoinaja-petlja-obuchenija (дата обращения 23.08.2013 г.).
10. Модель ««Двойная петля обучения». URL:http://www.leaderinside.ru/poleznoe/modeldvojnaya-petlya-obucheniya.htm (дата обращения 22.09.2024 г.).
11. Sustaining lifelong learning: A review of heutagogical practice. URL:http://www.slideshare.net/lisamarieblaschke/sustaining-lifelong-learning-a-review-of-heutagogicalpractice (дата обращения 16.09.2013 г.).
12. Блашке Л.М. Эвтаназия и обучение на протяжении всей жизни: обзор эвтаназийной практики и самостоятельного обучения. URL:http: //www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/1076/2087 (дата обращения 23.09.2023 г.).